Badalova Aynur Zahir Kızı

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Öğretmeni

https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0002-9288-6218

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-I RÛMÎ'NIN ESERLERİNDE MECAZÎ ANLATIM VE TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN TEŞEKKÜLÜ

Özet

Bu makalede 13. yüzyılın önemli tasavvuf düşünürlerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleri, mecazî anlatım çerçevesinde kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Makalenin temel amacı, onun metinlerinde kullanılan dilin estetik bir unsur olmadığını, aynı zamanda tasavvufi düşüncenin oluşum ve aktarım sürecinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda aşk, insan ve varlık kavramları üzerinden şairin düşünce dünyası analiz edilmiştir. Makalede ayrıca Rûmî'nin metinlerinin çok katmanlı anlam yapısı değerlendirilerek, onun düşüncelerinin evrensel niteliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: tasavvuf, mecaz, aşk, varlık, düşünce

Abstract

This article comprehensively examines the works of Mevlana Celaleddin-i Rumi, one of the important Sufi thinkers of the 13th century, within the framework of metaphorical expression. The main aim of the article is to demonstrate that the language used in his texts is not merely an aesthetic element, but also plays a decisive role in the formation and transmission process of Sufi thought. In this context, the poet's world of thought is analyzed through the concepts of love, humanity and existence. The article also evaluates the multi-layered meaning structure of Rumi's texts, emphasizing the universal nature of his thoughts.

Keywords: sufism, metaphor, love, existence, thought

Giriş

İslam düşünce tarihi içerisinde 13. yüzyıl, tasavvufun sistemli bir düşünce yapısı kazandığı önemli bir dönem olarak dikkat çeker. Bu dönemde ortaya çıkan düşünürler, insanın varoluşsal sorunlarına sezgisel ve ruhsal cevaplar üretmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, hem düşünsel derinliği hem de edebi gücüyle öne çıkan en önemli isimlerden biridir. Mevlânâ'nın eserleri incelendiğinde, onun dili sıradan bir anlatım aracı olarak kullanmadığı açıkça görülür. Aksine dil, hakikatin dolaylı biçimde ifade edilmesini sağlayan bir araç hâline gelir. Bu noktada mecazî anlatım, onun düşünce sisteminin temel yapı taşlarından biri olarak karşımıza çıkar. Çünkü tasavvufi hakikatler doğrudan ifade edilmekten ziyade, sembolik ve mecazî yollarla aktarılmaya daha elverişlidir.

Tasavvuf geleneğinde mecaz, hakikatin üstü örtülü bir biçimde ifade edilmesini sağlayan önemli bir anlatım biçimidir. Çünkü mutlak hakikat, doğrudan kavranması zor olan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle sufiler, soyut olanı somut imgeler aracılığıyla ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Rûmî'nin eserlerinde bu yaklaşım son derece belirgindir. Şair, anlatımını doğrudan açıklamalar

üzerine kurmak yerine, okuyucuyu düşünmeye sevk eden imgeler ve hikâyeler kullanır. Bu bağlamda Mevlânâ'nın metinleri, tek katmanlı bir anlam yapısına sahip değildir. Aksine, her okunuşta yeni anlamların ortaya çıktığı bir yapı sergiler. Bu özellik, onun eserlerini zamana karşı dirençli kılan en önemli unsurlardan biridir. Rûmî'nin düşünce dünyasında ölüm ruhun özgürlüğe ve ilahi hakikate kavuştuğu bir başlangıç olarak görülür. Bu bağlamda şairin, ölüm gününü ele aldığı şiirleri, tasavvufi düşüncenin mecazî anlatım ile nasıl zenginleştirildiğini gösteren güçlü örnekler sunar.

Ölüm gününde tabutum giderken, sanma ki, dünyada arzum kaldı.

Benim için ağlama ve yazık oldu deme. Şeytanın ağına tutulmuşlara yazık olur.

Cenazemi görünce ayrılıktan bahsetme. Ben ancak o vakit visale ermiş olacağım. [5.]

Şaire göre ölüm bir son değil, ruhun ilahi hakikate kavuştuğu ve varoluşunu tamamladığı bir vuslat anıdır. Şair bu imgeleri kullanarak okuyucuya görünmeyen manevi gerçekliği gösterir. Her biri ruhun gelişimi ve ilahi aşka yaklaşması için birer araçtır. Mevlânâ, okuyucuya ölüm karşısında yas tutmak yerine, içsel bir anlayış ve kabullenme geliştirmeyi, ruhani boyuta yönelmeyi öğütler. Böylece şair, tasavvufi düşüncesinin özünü oluşturur ve okuyucuya hayatın geçici görünüşüne aldanmadan, ruhun hakikate yönelmesi gerektiğini gösterir.

Dosta kavuşmada şenlendim bu gece

Ayrılık derdinden kurtuldum bu gece

Dönerim yâr ile seslenirim gönlüme

Yâ Rab! Kaybolsun sabahın anahtarı bu gece.. [5.]

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, vuslat duygusunu ön plana çıkarır, manevi tatmin ve mutluluğunu gösterir. Ayrılık ve hasret artık yok olmuştur. "Ayrılık derdinden kurtuldum" derken tasavvufî bir bakış açısıyla dünyevi sıkıntı ve geçici kaygılardan arınmayı simgeler, aşkın ve ilahi sevginin ruh üzerindeki etkisini, insanın içsel farkındalığıyla birleştirir. Rumi zamanın ve gündelik kaygıların önemsizleştiğini, yalnızca manevi deneyimin ve şu anın değerli olduğunu vurgular. Böylece şair, okuyucuya ruhani kavuşma ve aşkın doğrudan bir hissiyatını aktarır ve geceyi, tasavvufi içsel huzur zamanı olarak sunar.

Yöntem

Bu makalede araştırma yöntemi benimsenmiştir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin başlıca şiirleri mecazî anlatım örnekleri ve tasavvufi düşünce bağlamında incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi yöntemi belirlenmiş, her bir beyit tematik olarak işaretlenmiş ve ardından ardışık cümleler hâline getirilmiştir. Analiz süreci üç aşamada yürütülmüştür: İlk aşamada eserlerdeki mecazî anlatım örnekleri tespit edilmiştir. İkinci aşamada bu örnekler, Rûmî'nin tasavvufi düşünce yapısı ile ilişkilendirilerek kategorilere ayrılmıştır. Sonda elde edilen veriler yorumlanmış ve tasavvufi düşüncenin gelişimi ile mecazî anlatım arasındaki etkileşim değerlendirilmiştir. Analiz sırasında öncelikli olarak betimleyici ve yorumlayıcı bir yaklaşım benimsenmiş, söz konusu eserlerin özgün dil yapısı dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, Rûmî'nin yaratıcılığında mecazî anlatımın tasavvufi kavramların aktarılmasındaki işlevi düzenli bir biçimde ortaya konmuştur.

Bulgular

Analiz sonucunda, Rûmî'nin eserlerinde mecazî anlatımın çok yönlü işlevlerinin öne çıktığı görülmektedir. Öncelikle, tasavvufi kavramların açıklanmasında mecazî dilin önemli bir araç olduğu ortaya çıkmıştır. Mecazî ifadeler ilahi eşqi deneyimleme ve kavrama yöntemi olarak işlev görmektedir. Beyitler okuyucunun düşünsel derinliğini artıracak şekilde düzenlenmiş, tasavvufi öğretilerin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve bireysel farkındalığın gelişmesine katkı sağlamaktadır. Rûmî'nin mecazî anlatımının tasavvufi düşüncenin yapılandırılmış ve düzenli bir biçimde gelişmesinde merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Rûmî'nin eserlerinde mecazî anlatım ve tasavvufi düşünce, aşkın ilahi boyutu ve Allah'a yönelen eşq anlayışı ekseninde örülmüş ve korunmuştur. Mecazî anlatım, tasavvufi bilginin aktarılmasında merkezi bir araç olarak kullanılmış, aşk, hem bireysel bir duygu hem de ruhun ilahi olana açılan kapısı olarak gösterilmiştir.

Tartışma

Mevlânâ'nın düşünce dünyasında aşk, merkezi bir kavram olarak karşımıza çıkar. Ancak bu aşk, sıradan bir duygusal deneyimden çok insanın varoluşunu dönüştüren bir güçtür. Şair, aşkı anlatırken çoğu zaman mecazî bir dil kullanır. Örneğin sevgiliye duyulan özlem, aslında insanın ilahi hakikate yönelişini temsil eder.

Aşk'la beraber ol, birlikte yaşa

Çünkü aşk, canın cevheri, özü, mayasıdır.

Gelip geçici sevdaların peşinde koşma,

Sonsuza kadar senin olacak dostu ara. [5.]

Aşk, şair için insanın ruhani yolculuğunun merkezi, canın cevheri ve mayası olarak tanımlanması, onun manevi gelişimdeki öneminini vurgular. "Gelip geçici sevdaların peşinde koşma" derken şair, dünyevi ve yüzeysel ilişkilerin insanı gerçek mutluluktan ve ruhsal bütünlükten uzaklaştırabileceğini anlatır. Rûmî, burada kalıcı ve özde bir bağ arayışını ön plana çıkarır. Rumi imgeler aracılığıyla okuyucuya aşkın hem insanın içsel varlığıyla hem de ilahi hakikatle ilişkili olduğunu gösterir ve aşkı yaşamın temel yönlendirici unsuru olarak sunar.

Allahım bu vuslatı hicran etme

Aşkın sarhoşlarını nalan etme

Sevgi bahçesini yemyeşil bırak

Bu mestlere bahçelere kasdetme. [8.]

Şair burada, aşkın ve vuslatın yüceliğini vurgularken, aynı zamanda bu duyguların ayrılığa dönüşmemesi için bir temenni sunmaktadır. Vuslat ilahi ve ruhani bir yakınlaşmayı simgelemekte, şairin dileği ise bu manevi birlikteliğin hicran ve acı ile aksatılmamasıdır. Şiir aşkın yüceliği ve korunması, manevî vuslatın önemi ve aşkın devamlılığı bağlamında şekillenmektedir. Şair, mecazî ve sembolik bir dil aracılığıyla okuyucuyu hem duygusal hem de ruhani bir deneyime davet eder. Bu anlamda, şiir evrensel ve tasavvufi bir mana iletir: *Sevgi ve*

aşk, hem korunması hem de yüceltilmesi gereken kutsal değerlerdir. Bu yönüyle Rûmî'nin eserlerinde aşk, hem bir arayış hem de bir yok oluş sürecidir. İnsan, aşk sayesinde kendi benliğini aşar ve daha yüksek bir varlık düzeyine ulaşır. Bu düşünce, tasavvufun temel ilkeleriyle örtüşmektedir. Mevlânâ'ya göre insan, evrendeki en anlamlı varlıktır. Çünkü insan, ilahi hakikatin bir yansımasını taşır. Bu nedenle insanın en önemli görevi, kendi özünü keşfetmektir. Rûmî'nin varlık anlayışı, birlik fikrine dayanır. Ona göre evrende görülen çokluk, aslında tek bir hakikatin farklı tezahürlerinden ibarettir. Bu durum, insanın kendisini evrenden ayrı bir varlık olarak görmesini anlamsız kılar. Şairin bu yaklaşımı, insan ile evren arasında güçlü bir bağ kurar. İnsan, kendi iç dünyasına yöneldiğinde evrenin hakikatini de kavrayabilir. Bu düşünce, Mevlânâ'nın tasavvufi sisteminin temelini oluşturur.

Rûmî'nin edebi üslubu, mecazî anlatımın en başarılı örneklerinden birini sunar. Özellikle Mesnevi'de yer alan hikâyeler, bu anlatımın somut birer göstergesidir. Şair, didaktik içeriği sanatsal bir form içerisinde sunarak okuyucunun ilgisini canlı tutar. Bu durum, onun eserlerinin hem öğretici hem de etkileyici olmasını sağlar. Mevlânâ'nın anlatımındaki çok katmanlı yapı, okuyucunun aktif bir şekilde metne katılmasını gerektirir. Okuyucu, metni çözdükçe yeni anlamlara ulaşır. Bu da onun eserlerini sıradan metinlerden ayırır.

Sonuç

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleri, mecazî anlatımın tasavvufi düşüncenin aktarımındaki önemini açıkça ortaya koymaktadır. Onun kullandığı dil derin bir düşünce sisteminin yansımasıdır.

Yâlnız Allah kelâmı Kur'an'ın kuluyum ben, ömrüm olduğu kadar,

Muhammed-i Muhtar'ın yolunun toprağıyım, sözün özü bu kadar.

Eğer birisi benden, buna aykırı bir söz naklederse bir zaman

Davacıyım o sözden ve onu söyleyenden. Bu günden haşr'e kadar… [5.]

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, kendini tamamen ilahi iradeye ve Peygamber yoluna teslim etmiş bir kul olarak tanımlar, onun sözlerinin ve eylemlerinin ilahi rehberlik doğrultusunda şekillendiğini gösterir. "Muhammed-i Muhtar'ın yolunun toprağıyım" ile şair, tasavvufi bağlılığın somut bir simgesini verir; bu ifade, şairin manevi köklerinin Peygamber'in öğretilerine dayandığını vurgular, aynı zamanda Rûmî'nin sözlerinin doğruluğuna ve manevi sorumluluğuna duyduğu özeni gösterir. Şair özgün tasavvufi kimliğini, ilahi ve peygamberî bağlılığını okuyucuya aktarır, sözlerinin ve davranışlarının her zaman ilahi ve manevi anlamla uyumlu olduğunu vurgular.

Sonuç olarak, Rûmî'nin eserlerinde mecazî anlatım, tasavvufi düşüncenin teşekkülünde temel bir rol oynar. Bu yönüyle onun yaratıcılığı, hem edebi hem de felsefi açıdan büyük bir değer taşımakta ve günümüzde de önemini korumaktadır.

Kaynakça

1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2004). Mesnevi. İstanbul: Şule Yayınları.
2. Abdülbaki Gölpınarlı. (2013). Mevlana'dan Seçmeler. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
3. Şefik Can. (2005). Mevlana: Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri. İstanbul: Ötüken Yayınları.
4. Türkiye Diyanet Vakfı. (2012). İslam Ansiklopedisi: Mevlana Maddesi. Ankara.

5. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî şiirleri. https://farisii.wordpress.com/category/mevlanadan-siirler-9/
6. Mevlana Celâleddin Rûmi'nin Bütün Eserlerinden Seçmeler. https://shahanedostaliyeva.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/02/mevlana-celaleddin-rumi.pdf
7. Mevlana Celâleddin Rûmi' de Türkce Beyit Ve İbareler. https://tdkbelleten.gov.tr/tam-metin-pdf/27/tur
8. Hezret Mevlana Celaleddin Rumi. https://edebiyyat-az.com/?p=25801